

регулюючі та наглядові функції у сфері боротьби з відмиванням грошей. В багатьох країнах для співпраці з ОФР були створені обмінні пункти фінансової інформації.

Внаслідок різного юридичного характеру органів фінансової розвідки можуть виникнути проблеми у співпраці та обміні інформацією між ними. Деякі з таких проблем можна подолати, уклавши двосторонні угоди про співпрацю, але певні країни — члени ЄС не можуть укласти подібні угоди, оскільки їхнє законодавство передбачає можливість співпраці поліцейських органів лише з поліцейськими органами інших країн (з використанням існуючих каналів). Такі перешкоди для вільного обміну інформацією можуть ставати на заваді при здійсненні заходів, спрямованих проти відмивання грошей.

Укладення двосторонніх угод або прямий обмін інформацією загалом можливі:

- з метою розвідки в таких країнах: Італія, Португалія, Швеція;
- з метою розвідки та з метою здійснення кримінального розслідування або судового переслідування в таких країнах: Бельгія,

Франція, Нідерланди, Іспанія, Велика Британія.

Отже, для вдосконалення системи щодо протидії відмивання грошей відповідно до потреб сьогоднішня варто створити міжнародну службу з регіональними філіями цих питань. Служба повинна складатись із 5 підрозділів: аналітичного, прогнозування, проведення практичних операцій, групи підтримки, співпраці із населенням.

В Україні необхідно створити спеціальні групи типу “Ельдорадо”, “Нью-Йоркської”, які діють в США, а також розробити програми типу СПЗФС (програма систематичного підходу в боротьбі з порушеннями у сфері фінансів всередині країни, до виконання яких залучені спеціалісти таємних служб), в рамках яких проводити засідання з обміну досвідом в боротьбі з порушеннями у сфері фінансів, а також порушеннями, пов’язаними з відмиванням грошей та порушеннями у фінансовій сфері.

Внаслідок різного юридичного характеру органів фінансової розвідки можуть виникнути проблеми щодо співпраці та обміну інформацією між ними. Деякі з таких проблем можна подолати, уклавши двосторонні угоди про співпрацю.

¹ Див.: Голл В. Банки узгоджують кодекс правил запобігання відмиванню грошей // Файненшл Таймс. — 2000. — 23 жовтня.

² Див.: Конрад де Енль. Буря на Норманських островах через “чорний список” // Інтернешнл Гаральд Трибюн. — 2000. — 25 жовтня.

³ Див.: Крамптон Т. Як відмивальники грошей плетуть хаотичну мережу глобальних переказів Інтернешнл Банкок // Там само.

Реформа АПК

Питання нормативного регулювання і прокурорського нагляду

Звісно, аграрні реформи ніколи не проходили, принаймні на теренах України, без проблем — тут можна пригадати реформи 1861 р. і Столипіна. Тим більш, як і тоді, українське село суттєво відстає від рівня розвитку АПК у країнах ЄС, США, Канади.

Олексій БЕБЕЛЬ,
начальник організаційно-методичного відділу
Головного управління
нагляду за додержанням
законів щодо прав
і свобод та захисту
інтересів держави
Генеральної прокуратури
України,
молодший радник
юстиції

Так, у ЄС потреби у сільськогосподарській продукції задовольняють близько 5% загальної чисельності робочої сили, в США — 3%, а в Україні — 25%. При цьому в 2001 р., тобто через рік після прискорення реформування, на одного працівника сільського господарства в Україні припадала річна валова додана вартість у сумі 2,5 тис. доларів США, що у 8–16 разів менше ніж у розвинутих країнах.

Тож не дивно, що цей процес проходить важко, і у ході реформування допускається велика кількість порушень та навіть злочинів. В Україні, за висновками фахівців, у процесі ліквідації КСП було знищено або викрадено 30–50% їх виробничого потенціалу. Зокрема, тільки у 2004 р. прокурорами усіх рівнів за результатами перевірок додержання законодавства про реформування АПК порушено понад 1 тис. кримінальних справ, пред’явлено до суду більш ніж 3 тис. позовів, на усунення порушень внесено (принесено) майже 3 тис. приписів, подань, протестів, на вимогу прокурорів до різних видів відповідальності притягнуто 3,5 тис. посадовців, відшкодовано 25 млн грн. збитків.

Проте я хотів би зупинитись не на вже виявлених порушеннях, а на тих питаннях, які почасти залишаються поза увагою прокурорів або нормативно нерегульовані, зокрема — на проблемах, які, на мою думку, виникнуть у АПК найближчим часом.

У цьому контексті найбільш важливим питанням є захист майнових прав селян, і почну я з невітної, як на мене, статистики рівня освіченості у сільській місцевості. Так, згідно з даними перепису населення в селах у 2001 р. повну вищу освіту мало 54 тис. громадян, у той час як у містах — 166 тис. Повну загальну середню освіту на селі мало 350 тис. осіб. Якщо ж брати до уваги, що у сільській місцевості під час перепису мешкало 15,8 млн осіб, то з них вищу освіту має 0,34%, а повну загальну середню — 2,2%.

Не кращі й показники рівня заробітної плати. Якщо у 1999 р. у промисловості середньомісячна заробітна плата становила 217 грн., то у 2005 р. вона вже сягнула 825 грн., а от у сільському господарстві середній заробіток за цей період зріс з 101 грн. до 294 грн.

Тобто ми бачимо дуже низький рівень освіченості та доходів порівняно з містом, а відповідно і ступінь соціальної спроможності, особливо щодо можливості самостійного захисту прав у судах, є значно нижчим. При цьому я не думаю, що створення сільськогосподарської дорадчої служби призведе до відчутних зрушень у процесі реального поновлення прав мешканців села, і ось чому.

Незважаючи на ті благі завдання, які передбачає для дорадчої діяльності Закон України від 17 червня 2004 р. “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” (далі — Закон), у його положеннях не передбачено права чи обо-

в'язку для цих організацій звертатися до суду в інтересах громадян. Однак натомість закріплено, що дорадниками можуть бути по суті особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, і одним із видів послуг, які вони можуть надавати, є інформаційне забезпечення надання консультацій суб'єктам господарювання.

Знаючи схеми ухилення від сплати податків, легко спрогнозувати, що з літа — осені 2005 р., якщо такі дорадчі служби буде створено, почнуться значні перерахунки коштів за такі, припустимо, інформаційні послуги, як допомога у вирішенні питань, кому продати зерно, як краще викопати буряки, як використати одержані прибутки тощо, з подальшим переведенням коштів у готівку.

Крім того, Законом передбачено, що ряд дорадчих послуг виконується за рахунок бюджетів, і при цьому органи місцевого самоврядування мають щорічно визначати соціально спрямовані дорадчі послуги, які повинні таким чином оплачуватися. Хоча надання таких послуг і має здійснюватися, як це встановлено, на конкурсних засадах, але це — знову ж таки, ласий шмат для корупціонерів.

Щодо реальної допомоги селянам, то тут я також дозволю собі засумніватися, як сільськогосподарський дорадник зможе мати ґрунтовні різнобічні знання у галузях агрономії, техніки, права тощо і надавати з усіх них професійні поради. Звісно, можна створити щось на кшталт курсів “Выстрел”, які діяли у СРСР у 20–30-х роках минулого століття, однак і віддача від таких спеціалістів буде аналогічною.

Водночас хочу сказати, що необхідність створення реальної дорадчої служби не тільки назріла, а й давно перезріла, оскільки ні

кого не є таємницею, що у 2002–2004 рр. на селі почали активно діяти так звані “правозахисні” організації, які, прикриваючись цим статусом, створюють конфліктні ситуації між селянами і власниками або втручаються у вже наявний спір та “домагають” вирішити його, одержуючи за це частину майнового паю. Чому до них звертаються селяни? З тих же причин — неосвіченість та злиденність.

Враховуючи викладене, доречно внести зміни до вказаного Закону і створити лише державну дорадчу службу, до складу якої ввійдуть фахівці різних спеціальностей. Крім того, слід внести зміни до Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України та Закону, надавши право дорадчій службі безкоштовного звернення до суду в інтересах певного кола селян, а інші послуги зробити платними, визначаючи при цьому, що з бюджету мають фінансуватися лише загальні програми навчання, виставки тощо.

Стосовно прокурорського нагляду, то, на мій погляд, у цьому році потрібно перевірити, чи передбачалося бюджетами усіх рівнів фінансування дорадчих послуг, а також кого визначено їх виконавцем. У ряді випадків з залученням фахівців податкової служби можна також перевірити законність здійснення підприємницької діяльності сільськогосподарськими дорадниками. Крім того, вважаю, настав час предметно зайнятися вищевказаними “правозахисниками”, звернувши особливу увагу на питання повернення ошуканим селянам їх майна, яке вони сплачували як гонорари.

Хочу також звернутися до теми майнових паїв. Сталося так, що у процесі приватизації заводів, фабрик та інших об'єктів промисло-

вості брали участь усі громадяни України — як шляхом вкладання приватизаційних сертифікатів, так і на аукціонах, конкурсах тощо.

Результатом такого відчуження власності стало те, що у більшості випадків робітники певних об'єктів не стали співвласниками засобів виробництва, а якщо і стали, то така участь з огляду на незначну кількість акцій є суто номінальною і нічого не вирішує. Таким чином у містах робітники перетворилися на пролетаріат, але на селі цей процес пішов іншим шляхом.

Розпаювання майна та землі зробило селян власниками засобів виробництва, однак чи довго так буде? Якщо не зміниться законодавство, то переконаний, що ні. Так, у процесі реформування змінило форму господарювання майже 11 тис. КСП, а натомість виникло 3,7 тис. (23%) приватних підприємств, 7,8 тис. (48%) господарських товариств, 2,2 тис. (14%) сільськогосподарських виробничих кооперативів, 1,8 тис. (11%) фермерських господарств. Отже, лише у 14% господарств селяни лишилися не тільки співвласниками майна, а й мають реальний вплив на керівництво підприємством, у той час як у 48% такий вплив утруднено, а у 23% він взагалі неможливий.

Мені можуть заперечити, що селяни мають можливість у будь-якому разі впливати на власника навіть приватного підприємства, розриваючи з ним договір оренди майнового паю та землі, і у цьому є рація. Однак це можливо доти, доки у селян є не лише земельні, а й майнові паї, а от з наявністю останніх, я думаю, будуть проблеми.

Пригадаймо, з чого в основному складаються ці паї. Корівники, свинарники та інші приміщення для утримання худоби, силосні ями,

сільгосптехніка та худоба — ось переважні складові паю.

Розпочнімо з худоби. Якщо у 1990 р. в Україні налічувалося 24,6 млн голів великої рогатої худоби, на час проведення аграрної реформи (2000 р.) — 9,2 млн голів, а у 2005 р. — 7,1 млн. За цей же час втричі зменшилося поголів'я свиней (з 19,4 до 6,6 млн голів), в сім разів — овець та кіз (з 8,4 до 1,7 млн голів). При цьому триває зменшення поголів'я й порівняно з 2000 р., а якщо ще взяти до уваги, що, наприклад, з 6,6 млн голів свиней 4,5 млн вирощено у господарствах населення, а 1,7 млн кіз і овець 1,5 млн також перебуває у господарствах громадян, то цілком зрозуміло, що з селянських паїв з кожним роком реально убуває таке майно.

Крім того, занепад тваринництва призвів до того, що значна частка свинарників, корівників просто розвалилася або перебуває у такому стані, що їх відновлення потребуватиме значних капіталовкладень.

Стосовно сільгосптехніки, то ні для кого не є секретом, що в основному її було придбано до 1992 р. і невелику частину — в середині 90-х років за різними державними програмами, а тому потрібно вести мову про ступінь її зносу. За даними Міністерства аграрної політики України, коефіцієнт готовності до роботи тракторів у сільгосп підприємствах Сумської, Житомирської та Чернівецької областей становить лише 0,57—0,62; гусеничних тракторів у Сумській, Івано-Франківській, Львівській та Житомирській областях — 0,40—0,43; сівалок тракторних у Волинській, Житомирській та Сумській областях — 0,57—0,60 тощо. Якщо взяти ці показники у абсолютних цифрах, то у державі, наприклад, з 40 тис. гусеничних тракторів лише 23 тис. справних, а з 148 тис. вантажних

автомобілів придатні для використання 102 тис.

Отже, цілком очевидно, що реальна вартість майнових паїв селян, якщо тільки вони не є членами кооперативів і повними співвласниками набутих коштів та майна, невдовзі дорівнюватиме нулю. Так, у приватному підприємстві власник лише орендує майнові паї, але жодним з чинних нормативних актів його не зобов'язано відраховувати кошти на відновлення їх вартості чи іншу компенсацію.

Зокрема, приплід розпайованої худоби вже не є власністю селянина, а після паспортизації ВРХ свиней приватному власнику лишається тільки чекати, коли природно вимре пайова худоба, або після стабілізації чисельності власного стада взагалі перестати її нормально утримувати і таким чином пообутися проблем зі сплатою оренди за цю частину майнового паю. Аналогічно буде анульовано майновий пай і у частині сільськогосподарської техніки, оскільки розпайовані трактори та комбайни перетворюються на металобрухт, а щодо нової техніки, яка придбана в тому числі за рахунок використання орендованого майна, селянин не матиме жодних прав.

Тож найближчим часом можна очікувати пролетаризації сільського населення, коли селяни втратять реальні засоби виробництва і залишаться лише з землею без засобів виробництва на ній. Подальший хід подій зрозумілий — продаж землі та статус найманої робочої сили. Історичним прикладом такого розвитку є результати аграрної реформи, проведеної Столипіним. Упродовж 1908—1915 рр. у Російській імперії понад 2 млн селян закріпили за собою у власності 14,1 млн десятин землі, і за цей же час правом її продажу скористалися 1,2 млн власників, які реалі-

зували 4,1 млн десятин. При цьому слід мати на увазі, що у той час усе ж таки селянину було чим обробляти землю, але й тоді більш ніж половина нових землевласників реалізувала свої наділи. То на які результати потрібно очікувати у найближчому майбутньому?

Отже, на мій погляд, є потреба на законодавчому рівні закріпити обов'язок орендаря майна поновлювати майновий фонд селян, щоб у натуральному (а не грошовому) виразі він був хоча б не меншим ніж на час розпайовання.

З іншого боку, потрібно також передбачити гарантії і компенсації для орендаря, який, наприклад, відновлює розпайовані споруди, техніку, оскільки у взаємовідносинах між ним і орендодавцем повинна бути взаємна відповідальність. Нерідко ж буває так, що селяни, повіривши у обіцянки іншого орендаря, вимагають виділення їм майнових паїв у натурі та передачі цих об'єктів власності новому користувачу, не сплачуючи при цьому ніякої компенсації.

З точки зору прокурорського нагляду я також бачу поле діяльності, а саме: потрібно приділяти увагу перевіркам стану додержання законів органами Держтехнагляду і ветеринарної служби щодо забезпечення контролю за збереженням, використанням сільськогосподарської техніки, а також умовами утримання худоби, що входить до майнових паїв селян. Треба вживати заходів цивільно-правового реагування в інтересах соціально незахищених верств сільського населення для відшкодуван-

ня збитків, завданих майновим паям в результаті неналежного їх утримання, збереження.

Крім того, прокурорам слід звернути увагу на проблему “залишкових” підприємств. У 2004 р. управлінням захисту інтересів держави Генеральної прокуратури України було ініційовано перевірку з цього питання лише у 8 областях, але її результати були відсутні. Та й не може бути іншого, якщо в Україні налічується майже 1 тис. “залишкових” підприємств із заборгованістю 530,7 млн грн.

Як встановлено у ході перевірки, для деяких регіонів створення “залишкових” підприємств, а по суті фіктивне банкрутство, стало різновидом бізнесу в той час, як центральні та місцеві органи виконавчої влади майже нічого для припинення цих процесів не робили.

Наслідки очевидні. Такий стан справ породив безвідповідальність деяких селян, які звикли створювати борги, але не звикли розраховуватися за них, що призводить до небажання кредитувати агропідприємства, змушує торгувати з ними лише на умовах попередньої оплати тощо.

Тому, на мій погляд, потрібно провести такі поглиблені перевірки в усіх регіонах держави, а з точки зору нормативного удосконалення реформування, думаю, необхідно розробити окремий закон про особливості виділення майнових і земельних паїв, передачі їх в оренду, в якому закріпити чітке положення, яке дасть можливість кредиторам стягувати борги за рахунок паїв.